

AQLI ZAIF BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI LOGOPEDIK ISH YORDAMIDA LUG'AT BOYLIGINI OSHIRISH

Ziyodullayeva E'zoza

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Oligofrenopedagogika kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *mazkur maqolada aqli zaif boshlang'ich sinf o'quvchilarini logopedik ish yordamida lug'at boyligini oshirish yo'llari tahlil qilingan. Nutq rivojlanishi va bilish faoliyatida so'z boyligining o'rne hamda ahamiyati fikrlar yuritilgan.*

Kalit so'z va iboralar: *aqli zaif, logopedik ish, lug'at, so'z boyligi, nutq, rivojlanish.*

Aqli zaif bolalarda bilish faoliyatining orqada qolishi va nutq rivojlanishining kechikishi ularning fikrlashi bilan bevosita bog'liq. Aqli zaif o'quvchilar o'zlarining nutqlarida kelishik qo'shimchalarini va bog'lovchilarni noto'g'ri va tushunmay ishlatadilar, bu tushunchalarni to'g'ri belgilash va umumlashtirishni bilmasliklaridan darak beradi. Boladagi nuqsonli rivojlanish so'z — mantiqning to'liq bazasini ta'minlamaydi. Aqli zaif bolalar bilan tuzatish-pedagogik ishning eng muhim vazifalaridan biri nutq va og'zaki muloqot shakllarini rivojlantirishdir. Axborotning muhim qismi og'zaki vositalar orqali uzatiladi va insonning jamiyatdagi muvaffaqiyati uning qanchalik yaxshi gapirishiga bog'liq. Ammo leksik ko'nikmaning shakllanishi haqida so'zlar mustaqil gaplarda faol qo'llanilganda va faoliyatda aktuallashtirganda gapirish mumkin. Inson nutqini tashkil etishning asosi leksika bo'lganligi sababli, uning faoliyatidagi turli kamchiliklar muloqot va ijtimoiy moslashish jarayonini sezilarli darajada murakkablashtiradi.

Aqli zaif o'quvchilarning aqliy va nutqini rivojlantirish xususiyatlari bu bolalarning boshqalarning nutqini tushunish, o'z fikrlarini yetarli darajada ifoda etish qobiliyatini cheklaydi va ijtimoiy-maishiy yo'nalishning yetishmasligiga olib keladi. Ushbu toifadagi bolalar nutqini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlarda so'zlarning kambag'alligi, so'zlarning tabaqalanmagan ma'nolari, so'zlardan foydalanish me'yorlari va so'zlarning gap va so'zlarning bir qismi sifatida ishlash usullarining buzilishiga olib keladi. Bu bolalarning atrofdagi dunyoni, o'zlarini mustaqil bilish va insoniy munosabatlarni rivojlantirish imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklaydi. Mavjud tadqiqotlarda bunday bolalarning so'z

boyligining xususiyatlarini tavsiflovchi ma'lumotlar umumlashtirilgan bo'lsa-da, aqli zaif o'quvchilar tomonidan so'zlarni aktuallashtirishning sifat jihatidan o'ziga xosligi va lug'atni haqiqiy kontseptual nuqtai nazardan tavsiflovchi og'ishlar yetarli darajada o'rganilmagan. Aqliy nuqsonlari bo'lgan boshlang'ich maktab o'quvchilarida nutq funktsional tizimining leksik komponentining sezilarli darajada buzilishi so'zning barcha xususiyatlariga ta'sir qiladi: lug'at ko'p o'lchovli aloqalar tizimi sifatida shakllanmaydi. Bu ushbu toifadagi bolalarning hissiy me'yorlarining kambag'alligi, akustik idrok etish jarayonlarining torayishi, eshitish-og'zaki va vosita xotirasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari, tahlil qilish, sintez qilish, umumlashtirish va aqliy operatsiyalarning pastligi bilan bog'liq.

Yengil darajadagi aqli zaif o'quvchilarda semantik buzilishlar xilma-xildir. So'zlarning aniq ma'nosini bilmaslik, nomlanishlarning noto'g'riligi, so'z ma'nolarining zaif farqlanishi semantik maydonlar va paradigmatic aloqa va munosabatlarning shakllanmaganligini ko'rsatadi. Aqliy nuqsonlari bo'lgan bolalarda yuzaga keladigan kognitiv jarayonlarning ishlash dinamikasidagi buzilishlar til qobiliyatining semantik komponentining shakllanishining buzilishiga olib keladi. Natijada bir nechta semantik birikmalarning tanlanishi buzilib, butun ma'no sohasi bilan ishlashga, so'zning semantikasini tushunishga, o'xshash va qarama-qarshi leksik birliklardan foydalanishga, ularning mos kelish usullarini aniqlashga imkon beradi. Ot va fe'llarning lug'atini yangilashning ta'kidlangan xususiyatlari aqli zaifligi bo'lgan o'quvchilar tomonidan paradigmatic va sintagmatic aloqalarni o'zlashtirishda sezilarli qiyinchiliklarni ko'rsatadi. Lug'atni yangilashning buzilishi aqli zaif bolalarga to'liq muloqot qilish va natijada umumiy rivojlanish imkoniyatini bermaydi.

Intellektual nuqsonlari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'atini yangilash bo'yicha logopediya ishining samaradorligiga kommunikativ-pragmatik yondashuvni amalga oshirish orqali erishiladi, bu lingvistik, psixologik, pedagogik tadqiqot ma'lumotlarining yig'indisini hisobga oladi va aniqlangan mexanizmga ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. shuningdek, o'quvchilarning nutqiy muloqotini va umuman olganda ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga yordam beradi. Aqli zaif bolalarning so'z boyligini yangilash uchun tuzatish va logopedik aralashuvining strategik yo'nalishlarini ko'rib chiqish kerak: mavzu va tegishli harakatlar, belgilar, tuzilmani o'zlashtirish haqida yaxlit (eshitish-vizual-taktil-kinestetik) tushunchani shakllantirish. so'z ma'nosini, leksik tizimlilikni rivojlantirish, so'zning sintagmatic va epidigmatic aloqalarini shakllantirish.

So'zning leksik ma'nosini tushunish, uni ma'no jihatdan unga bog'liq bo'lgan boshqa so'zlarga qarama-qarshi qo'yish, so'zni semantik sohalar tizimiga kiritish, turli kontekstli sharoitlarda so'zlarni aktuallashtirish qobiliyati bolaning til qobiliyati darajasini aks ettiradi. Aqli zaif bolalar nutqining funktsional tizimidagi tarkibiy qism nafaqat nutqni rivojlantirish jarayonlari va bolaning kognitiv faoliyati o'rtasidagi chambarchas bog'liqlik bilan belgilanadi. Kommunikativ maqsadlarda so'zlardan foydalanish printsipial ahamiyatga ega: u muloqot imkoniyatlarini kengaytiradi va uning bolaning boshqa faoliyatiga ta'sirini aniqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Актуальные проблемы задержки психического развития детей / Под ред. К.С. Лебединской. М.: Педагогика, 1982. - 440 с.
2. Аксенова А.К. Методика обучения русскому языку во вспомогательной школе: Учеб. пособие для студентов дефектол. фак. пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1994. - 272 с.
3. Алексина Л.И. Динамика речевого развития умственно отсталых учащихся с нарушениями речи: Дис. .канд. психол. наук. М., 1977. -137 с.
4. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания. М.: АПН РСФСР, 1960-486 с.
5. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 2002. - 364 с.
6. Аракин В.Д. О лексической сочетаемости // К проблеме лексической сочетаемости. М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1972. - С. 5-12.
7. N. Q.Abidova Autizm spektrli bolalarni o`qitish va tarbiyalash/o`quv qo`llanma.Toshkent – 2023 y.
8. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA //INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS." International Scientific and Current Research Conferences. – 2022.
9. Qutbiddinov A. N. THE TECHNOLOGY OF FORMING GEOMETRIC CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEFECTS BASED ON THE INNOVATION IDEA" INTEGRATION CLUSTER" ON THE BASIS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS //International Scientific and Current Research Conferences. – 2022. – С. 241-247.

10. Abidova, N. K. (2023). Psychological and pedagogical study of children with autism. *Oriental Journal of Education*, 3(03), 61-65.
11. Qutbiddinov, A. N. (2022). Technology of forming geometric concepts in primary class students with intellect defects on the basis of "integration Cluster". *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 6461-6466.
12. Nazokat, A. (2023). Autizm spektori buzilgan o'quvchilarning bilish faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 412-415.
13. Abidova, Nazokat. "Positive effects of formation of knowledge, skills and skills on the basis of interdisciplinary relations." *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.3 (2021): 2505-2510.
14. Qutbiddinovna A. N. AUTIZM SPEKTORLI BOLALARDA IJTIMOYIY-MAISHIY MALAKALARNI RIVOJLANTIRISH: doi.org/10.5281/zenodo.10555394 //ILM-FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI. – 2024. – T. 1.No. 1.
15. Obidova, B., & Abidova, N. Q. (2023). RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALAR LUGAT BOYLIGINI RIVOJLANTIRISH. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 417-419.
16. Abdupattayeva, D., and N. Q. Abidova. "IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLUZIV TA'LIMGA KIRITISH UCHUN ULARNING OTA-ONALARINI TAYYORLASH YO'LLARI." *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 758-760.
17. No'monjonova, R., & Abidova, N. Q. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 448-450.
18. Sharobidinova F., Abidova N. Q. AUTIZMGA EGA BOLALARNI PSIXOLOGO-PEDAGOGIK O'RGANISH //QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 761-763.
19. Ubaydullayeva M., Abidova N. Q. O‘ZBEKISTONDA AQLI ZAIF BOLALARNI ERTA TASHXIS QILISH MUAMMOLARI //QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – C. 764-766.

